

Ecologisch groenbeheer

door Geert Timmermans g.timmermans@dro.amsterdam.nl

Natuur de stad in trekken

De structuurvisie *Amsterdam 2040: Economisch sterk en duurzaam* is de eerste met nadrukkelijke aandacht voor biodiversiteit. In de voorgaande negen was stadsgroen er vooral om het welzijn van de stadsbewoners te dienen. Dat biodiversiteit en de ecologische verbindingen nu een plek hebben in het belangrijkste planologische kader van de stad, zegt veel over de veranderde manier van denken in de afgelopen jaren.

De bij is in nood. Wereldwijd loopt het aantal bijenvolken terug. En dat is zorgwekkend want bijen zijn nodig voor de instandhouding van de verscheidenheid aan bloeiende planten en voor de bestuiving van voedselgewassen en fruitbomen. Behalve dat een groeiend aantal particuliere imkers zich het lot van de bij aantrekt, genieten wilde en honingbijen ook de speciale aandacht van de Amsterdamse gemeenteraad. En niet alleen de bijen.

Op 17 februari 2011 stelde de Amsterdamse gemeenteraad *Structuurvisie Amsterdam 2040: economisch sterk en duurzaam* vast. Het behoud van biodiversiteit en het creëren van ecologische verbindingen heeft hier een belangrijke plek in gekregen. In de voorgaande negen structuurplannen – de eerste was het Algemeen Uitbreidingsplan van 1934 – was er ook

aandacht voor groen, maar altijd toegespitst op het welzijn van de stadsbewoner. De ideeën hierover zijn veranderd.

Een biodiverse wereld

Het bevorderen van de biodiversiteit, de verscheidenheid aan planten en dieren, is om verschillende redenen belangrijk. Wereldwijd loopt de biodiversiteit sterk achteruit. Allerlei soorten planten en dieren sterven uit. De geologie leert ons dat dit kan leiden tot neveneffecten, die vaak niet goed kunnen worden voorspeld. Als belangrijke sleutelsoorten – planten of dieren die essentieel zijn voor het voortbestaan van een bepaalde levensgemeenschap – verdwijnen, kunnen hele ecosystemen ten gronde gaan doordat plaagorganismen, zoals virussen, schimmels, dieren of planten zonder

1a-f Als belangrijke sleutelsoorten verdwijnen, kunnen hele ecosystemen ten gronde gaan. / The disappearance of important keystone species can undermine entire ecosystems

a De roerdomp, een vogel die zelden voorkomt, in het Diemerpark. / The bittern, an extremely rare bird, in Diemerpark.

b De schubvaren is zeer zeldzaam en wordt beschermd in Nederland. In Amsterdam komt deze plant relatief veel voor. / The rustyback fern is very rare and is protected species in the Netherlands. In Amsterdam this plant is relatively common.

c De slanke sleutelbloem komt in Zuid-Limburg vaak voor maar is in de rest van Nederland zeer zeldzaam. In Amsterdam is de plant onder meer te vinden op de Ringdijk in Oost. / The oxlip is common in South Limburg, but is very rare in the rest of the Netherlands. This plant can be found in various locations in Amsterdam.

d Vogelmelk is wettelijk beschermd en komt in Amsterdam voor. / The Star-of-Bethlehem is a protected plant that is found in Amsterdam.

e De sikkelsprinkhaan komt in Nederland alleen voor in het zuiden, maar dus ook in Amsterdam. / The sickle-

bearing bush cricket is usually only found in the south of the Netherlands, but can also be found in Amsterdam.

f De afgelopen decennia heeft de blauwborst in Nederland een opmerkelijke opmars gemaakt; het is een van de weinige soorten die zelfs van de Rode Lijst met beschermde soorten is geschrapt. / In recent decades the bluethroat has flourished remarkably well in the Netherlands. It is one of the few species that has actually been dropped from the Red List of Threatened Species.

Foto's: Martin Melchers (a,b) / Geert Timmermans (c,d,e) / onbekend (f)

natuurlijke vijand die schade veroorzaken, zich zonder belemmeringen uit kunnen breiden. Dat kan in onze huidige situatie ten koste gaan van de landbouw- en veeteeltproductie en van de visvangst in de oceanen. Dat zou desastreuze effecten hebben op de voedselvoorziening van de mensheid.

Wat die belangrijke sleutelsoorten zijn, weten we vaak niet precies. Dat maakt het bewaren van de biodiversiteit tot zo'n belangrijke zaak. Niet elke soort die uitsterft leidt tot een ecologische ramp. Maar omdat we niet exact weten welke soorten hoe dan ook behouden moeten blijven, kunnen we maar beter zoveel mogelijk soorten voor uitsterven behoeden.

Goud geld

Er zijn nog meer redenen om ons druk te maken over biodiversiteit. Het zelfreinigend vermogen van de bodem en het water wordt bepaald door de organismen die erin leven. Het kost goud geld om die reiniging

geheel technisch tot stand te brengen. Veel planten – en sommige dieren – zijn belangrijke bronnen van medicijnen. En, ook erg belangrijk, wij mensen vinden het leuk om zoveel mogelijk planten en dieren te zien, zonder dat we daarvoor de hele wereld over moeten vliegen. Planten en dieren geven extra levendigheid aan onze eigen woonomgeving. Zeker als de stad die leefomgeving is; dan waarderen mensen het extra als ze planten en dieren zien. Voor een stadsbewoner vertegenwoordigt een ijsvogel in een Amsterdams stadspark meer belevingswaarde dan honderd edelherten op de Veluwe. Dat is ook meteen de economische waarde van groen. Mensen die in steden willen wonen, blijken bewust te kiezen voor dit soort kwaliteiten. Amsterdam is gezegend met veel groen. Talent ofwel menselijk kapitaal blijft daarmee in de stad. Dit trekt vervolgens weer grote bedrijven aan: zij vestigen zich daar waar de juiste werknemers voor hun organisatie wonen. >

1a

1b

1c

1d

1e

1f

2 Het Kleine Loopveld, een natuurgebiedje in Buitenveldert in Amsterdam Zuid, is een ecolint. / Kleine Loopveld, a small wildlife area in Buitenveldert in Amsterdam-South, serves as an eco-corridor.
Foto: Edwin van Eis

3 In het ecolint in Amsterdam Zuid groeien ruim honderd verschillende soorten planten. / More than a hundred species of plant flourish within the eco-corridor in Amsterdam-South.
Foto: Edwin van Eis

3

2

Ook is er al meer inzicht in wat de stad kan doen aan biodiversiteitsbevordering. Naast de Flora- en faunawet handhaven, het beheer verbeteren en leefgebieden verbinden en vergroten, is er een vierde manier: de stedenbouw zelf. Stedenbouw kan vooral veel betekenen voor de soorten die in gebouwen wonen, zoals vleermuizen. Op dit gebied zijn er twee belangrijke trends. Enerzijds neemt het aantal soorten in Amsterdam nog altijd toe met als voorlopig hoogtepunt de kolonisatie door de slechtvalk: de snelste vogel op aarde en vijftig jaar geleden wereldwijd op de rand van uitsterven. Daarnaast neemt de kennis over een belangrijke groep gebouwbewoners, zoals de vleermuis, de gierzwaluw en de huismus, snel toe. Stedenbouw biedt dus mogelijkheden voor de soorten die graag in steden wonen. Uiteraard leven er ook een

heleboel soorten graag buiten de steden dus de groene gebieden rond de stad moeten er ook zijn en blijven.

Nieuwe Amsterdamse ecovisie

In juli 2012 is de gemeenteraad akkoord gegaan met de ecologische visie, een uitwerking van *Structuurvisie Amsterdam 2040*. Het doel van deze visie is het verbeteren van de biodiversiteit; enerzijds om de stabiliteit van ecosystemen te behouden, anderzijds om te kunnen genieten van dieren en planten dicht bij huis. In de ecologische visie zijn drie manieren beschreven waarop de gemeente de biodiversiteit verbetert:

- 1 het verbinden en daarmee vergroten van het leefgebied;
- 2 het verbeteren van het beheer en de inrichting;
- 3 het handhaven van de Flora- en faunawet.

Grab a map

Zien wat er aan groen gebeurt en verandert in Amsterdam? Op de website maps.amsterdam.nl staan er onder het kopje Groen, Natuur en Landbouw diverse interactieve kaarten met informatie over bijvoorbeeld de gierwaluw, de beschermde flora en fauna in de stad of de muurplanten langs de grachten.

Knelpunten in kaart

In de ecologische visie zijn 180 knelpunten opgespoord die de ecologische verbindingen blokkeren. Om deze op te lossen zijn er verschillende mogelijkheden. Soms helpt een eekhoornbrug, andere keren is er een zogenaamde fauna uittreedplaats (FUP), waarmee overzwemmende dieren die een onbegaanbare,

hoge oever bereiken toch het water uit kunnen. Via maps.amsterdam.nl/ecopassages is te volgen op welke manier knelpunten in de stad al zijn opgeheven en wat nog moet gebeuren. Inmiddels zijn er zo'n vijftig opgelost.

Het belangrijkste accent ligt in het verbinden en vergroten van het leefgebied van dieren en planten.

In de Amsterdamse ecologische visie is op kaart aangegeven welke groene verbindingen essentieel zijn voor de ecologische structuur en het vergroten van het leefgebied van de wilde fauna in Amsterdam. Per groene verbinding is aangegeven welke knelpunten als barrière werken, hoe deze zijn op te lossen en voor welke dieren het moet gaan werken. In de ecologische structuur zijn 180 knelpunten onderscheiden.

Barrières opheffen

Om medefinanciering los te krijgen en om knelpunten aan te pakken die buiten bestaande ruimtelijke plannen vallen, is in de periode van 2012 tot en met 2014 door de gemeenteraad per jaar 200.000 euro beschikbaar gesteld om de knelpunten in de ecologische verbindingen aan te pakken. De streefdatum voor het afronden van de Amsterdamse ecologische structuur is 2020. De Dienst Ruimtelijke Ordening (DRO) leidt dit project dat tot doel heeft de ecologische verbindingen te 'ontsnippen'. Het geld is nadrukkelijk bedoeld als *triggermoney*, stimuleringsgeld om de programmatische aanpak van de knelpunten met financiering van derden rond te krijgen. De aanpak bestaat uit vier stappen:

- 1 Door de natuurtoetsen, een verplichting die onderdeel is van de Flora- en fauna wet, is de gemeente Amsterdam zeer precies op de hoogte van initiatieven in de stad.
- 2 De projectleider combineert deze informatiestroom met de 180 knelpunten uit de ecologische visie en selecteert wat er kan worden aangepakt zodat de betrokken wethouder besluiten kan nemen.
- 3 De projectleider verspreidt de kennis over de knelpunten. Daarnaast is er kennis opgedaan en ingezet

over de beleidsdoelen van grote initiatiefnemers zoals de Waterschappen, Provincie Noord-Holland, Rijkswaterstaat, Natuurmonumenten of ProRail.

- 4 Gezamenlijk stellen diensten en initiatiefnemers hun plannen zo bij dat ze leiden tot het oplossen van knelpunten.

Tot op heden werkt deze aanpak goed. De projectleider heeft een breed netwerk binnen het totale ambtelijke apparaat van de gemeente. Er wordt prima samengewerkt met diensten en stadsdelen en het onderwerp roept overal enthousiasme op. De beschikbaar gestelde middelen, kennis over cofinanciering, wettelijke bepalingen en een flinke dosis pragmatisme helpen hierbij. Dit heeft ertoe geleid dat een derde van de knelpunten inmiddels al is opgelost.

De door Amsterdam geformuleerde ecologische structuur werkt ook om nieuwe knelpunten te voorkomen. De aanleg van de Westrandweg is hier een voorbeeld van. Rijkswaterstaat legde de weg aan, maar planologisch was al vastgelegd dat men bij de voorbereiding nauwgezet rekening diende te houden met de gevolgen voor de ecologie. In overleg met Rijkswaterstaat zijn dan ook tal van ecologische voorzieningen ingebouwd, zoals ecopassages.

Beheren en uitvoeren

Tot slot, het beheer van het groen in Amsterdam is een taak van stadsdelen en particulieren. De rol van de centrale stad is het geven van voorlichting hierover. Bij de vaststelling door de gemeenteraad van de Amsterdamse ecologische visie is besloten om de ecologische verbindingen op een insect- en bijvriendelijke manier te beheren. Met de stadsdelen wordt in nauwe samenwerking met de centrale stad een uitwerking gemaakt voor het beheer van het openbaar groen in de parken, de plantsoenen en voor de bomen onder de naam de 'Groene Puccini'. Hiervoor worden stadsbrede

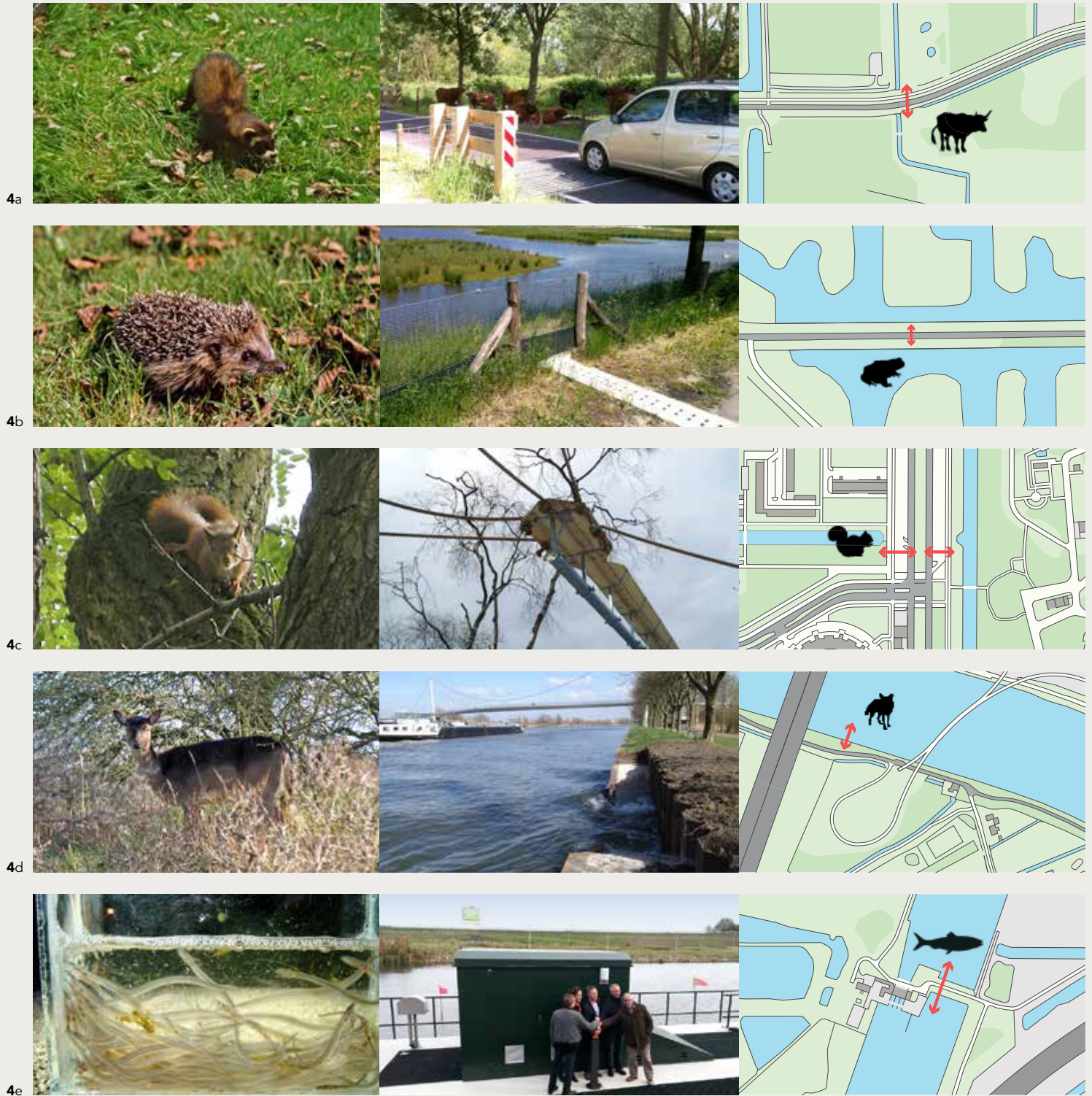
>

4a-g Ecopassages / Wildlife corridors

a De ecopassage over de Wethouder van Essenweg loopt dwars door het Geuzenbos. Amfibieën, grote grazers, reptielen, grote en kleine zoogdieren zoals de buning, kunnen nu veilig oversteken doordat de weg hier is versmald naar één rijbaan en is voorzien van een raster en een wild-rooster. / The eco-corridor across Wethouder van Essenweg crosses straight through the Geuzenbos woods. Thanks to the road being narrowed to a single carriageway and provided with a fence and a cattle grid, amphibians, large grazing animals, reptiles and mammals large and small, such as the polecat, can now cross safely.

b De Tom Schreursweg vormde een barrière tussen twee moerasgebieden. Kleine zoogdieren, amfibieën en reptielen lukte het vaak niet deze weg heelhuids over te steken. De oplossing is een faunapassage. / Tom Schreursweg presented a barrier between two marshland areas. Small mammals, amphibians and reptiles often failed to cross this roadway unscathed. The solution was to create a passageway for fauna. **c** De Europaboulevard, de Heenvlietlaan, de Van Lijenberghlaan, de Buitenveldertselaan en de Amstelveenseweg vormde een onoverkomelijke barrière voor de eekhoorns die van het Amstelpark naar het Amsterdamse Bos wilden gaan, en vice versa. Door de eekhoornbrug kan dat nu wel. / Europa-

boulevard, Heenvlietlaan, Van Lijenberghlaan, Buitenveldertselaan and Amstelveenseweg presented an impassable barrier for squirrels that wanted to move between Amstelpark and the Amsterdamse Bos woodland park. The squirrel bridge has provided a solution. **d** Het Amsterdam-Rijnkanaal heeft een steile oever. Grote zoogdieren als herten, kleine zoogdieren of reptielen lukt het daardoor niet om de kant op te klimmen, waardoor ze verdrinken. Met een fauna uitreedplaats (FUP), lukt dat wel. / The Amsterdam-Rhine Canal has sheer banks, making it impossible for large mammals like deer, small mammals and reptiles to clamber onto the banks, so they drown. With a

wildlife escape ramp they can save themselves.

© Het gemaal in Halfweg maakt het voor trekvis en glasaal erg lastig om dit obstakel te passeren. Dankzij de vispassage is dit nu wel mogelijk. / The Halfweg pumping station is a very difficult obstacle for migratory fish and juvenile eels to negotiate, but the fish ladder has provided a solution. Schetsen en foto's ecopassages: DRO. / Foto's dieren: R. Crispijn (a,b) / V. Kuipers (c) / Edwin van Eis (d) / Geert Timmermans (e)

5 De bloeiende spoorbermen langs de Piet Heinkade dragen bij aan het bevorderen van biodiversiteit buiten de ecologische verbindingen. / The flower-covered railway embankments along Piet Heinkade contribute to the promotion of biodiversity outside the ecological corridors. Foto: Geert Timmermans

6 De herfstkrokus in de Wibautstraat zijn een belangrijke voedselbron voor bijen en vlinders. / The autumn crocuses in Wibautstraat's central reservation are an important source of food for bees and butterflies. Foto: Geert Timmermans

5

6

Ruige natuur maken

Om de natuur langs de IJmeerkust te bevorderen, is er strook land met ruige begroeiing in aanleg tussen Zeeburgereiland en IJburg; de Ecologische Verbindingszone (EVZ) Bovendiep. Dit is een gemeenschappelijk inrichtingsplan van de gemeente Amsterdam, provincie Noord-Holland, Natuurontwikkelingsfonds IJmeer (NOF-IJ) en stadsdeel Oost en is onderdeel van de ecologische verbindingszone van Waterland tot Muiden.

De EVZ Bovendiep is een 1,6 kilometer lange moerasstrook langs de Diemerzeedijk en bestaat

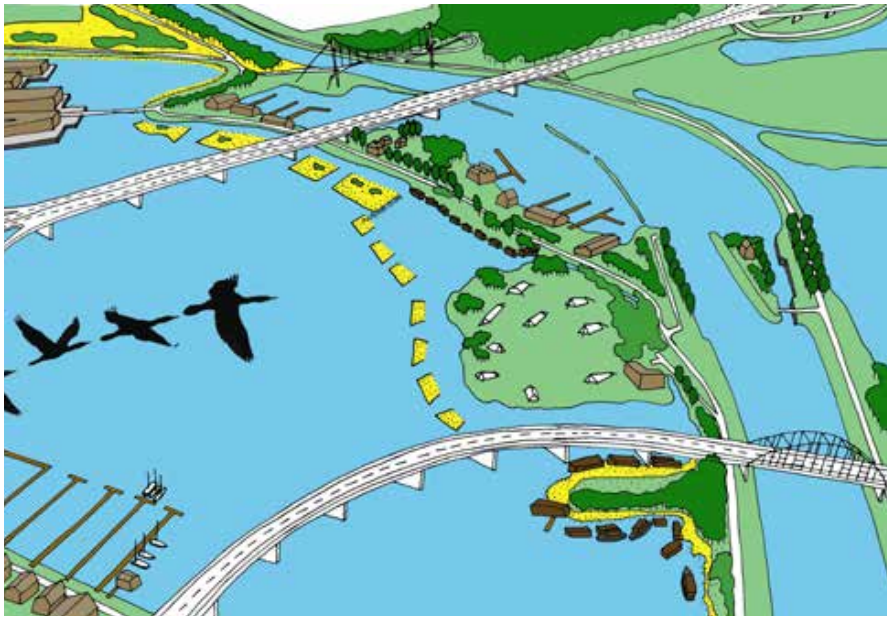
1 Ecologische Verbindingszone (EVZ) Bovendiep langs de Diemerzeedijk, met onder meer de Amsterdamse brug, camping Zeeburg en de Nesciobrug. / The Bovendiep Ecological Corridor runs along the Diemen Sea Dike and includes the Amsterdam Bridge, Zeeburg Campsite and the Nescio Bridge. Illustratie: Dijk & Co Landschapsarchitectuur

2a-e EVZ Bovendiep is een 1,6 kilometer lange moerasstrook waardoor zeldzame en beschermde diersoorten als de meerkikker (b), de ringslang (c), de rivierdonderpad (d) of de watervleermuis (e) zich veilig kunnen verplaatsen tussen Zeeburgereiland en het Diemerpark. / EVZ Bovendiep is a 1.6-kilometre strip of marshland that allows rare and protected fauna, such as the marsh frog (b), grass snake (c), river bullhead (d) and Daubenton's bat (e), to move safely between Zeeburgereiland and Diemerpark. Foto's: Geert Timmermans (a,d) / Martin Melchers (b, c) / F. Bongers (d)

uit een luwtedam en een paar eilandjes met daarachter een moeraslandschap met water- en landriet. Deze moerasstrook zorgt ervoor dat onder andere zeldzame en beschermde diersoorten zoals de ringslang, de waterspitsmuis, de meervleermuis en rietvogels zich veilig kunnen verplaatsen tussen het Zeeburgereiland en het Diemerpark. Niet alleen is EVZ Bovendiep een areaaluitbreiding van het leefgebied voor bovengenoemde soorten, maar ook voor beschermde vissoorten als de kleine modderkruiper en de rivierdonderpad.

Ook de planten die in dit gebied groeien, hebben baat bij de verbinding. Doordat ze zich gemakkelijker kunnen verspreiden, breidt het aantal uit en zijn de overlevingskansen beter.

Maar dat is nog niet alles. Behalve voor de dieren en planten, is de EVZ Bovendiep ook een aanwinst voor de inwoners van Amsterdam en omstreken. Deze ruige strook biedt veel mogelijkheden om te recreëren. Met deze EVZ heeft Amsterdam er een bijzondere achtertuin bij gekregen; voor liefhebbers van dieren en planten is er veel te bekijken.

1

2a

2b

2c

2d

2e

7a-d Het bonte zandoogje (a), de fuut (b), de Kievit (c) en het klein koolwitje (d) maken onderdeel uit van de Amsterdamse biodiversiteit. / The speckled wood butterfly (a), great crested grebe (b), lapwing (c) and small cabbage white butterfly (d) are part of Amsterdam's biodiversity.
Foto: Martin Melchers (b) / Geert Timmermans (c, d)

7a

7b

7c

7d

standaarden ontwikkeld voor het ecologisch groen-beheer. Klepelten – een grove manier van maaien – en het gebruik van chemische middelen is in gebieden die als ecologische verbindingen zijn aangewezen bijvoorbeeld niet toegestaan. Voorloper is stadsdeel Oost dat het ecologisch beheer van groene verbindingen al in de aanbestedingen voor de komende jaren heeft meegenomen.

Buiten de aangewezen ecologische verbindingen is er natuurlijk ook veel groen in de stad zelf, zoals in geveltuinen, op groene daken of de bomen langs de straten. Om de stad aantrekkelijker te maken voor bijen

is het belangrijk om groen aan te planten wat veel nectar – het voedsel van bijen en ook vlinders – oplevert. Ook daar is in de Amsterdamse ecologische visie aan gedacht. Er is een lijst opgenomen met voorbeelden van nectarproducerende planten – straat- en parkbomen, struweel, klimbeplanting, wilde planten en bol- en knolgewassen – die nuttig zijn voor het vergroten van het 'draagvermogen' van de stad voor wilde en honingbijen en daarmee het bevorderen van de biodiversiteit buiten de ecologische verbindingen. Als bijvoorbeeld stadsdelen gebieden inrichten, kunnen de beheerders bij het kiezen van planten deze lijst raadplegen. ■